

Про вплив особистісної зрілості подружжя на ставлення до дитини

Kravchenko K.V. The effect of married couple's personal maturity on the attitude to a child / K.V. Kravchenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 29. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 309–318.

К.В. Кравченко. Про вплив особистісної зрілості подружжя на ставлення до дитини. У статті наведено результати дослідження впливу особистісної зрілості подружжя на ставлення до дитини. Визначено рівні особистісної зрілості у подружжя. Виявлено, що у батьків із різним рівнем особистісної зрілості відмінною є психологічна атмосфера в сім'ї і ставлення до своїх дітей. Констатовано відмінності між ступенем ролевої адекватності подружжя та атмосферою у подружжя з різним рівнем особистісної зрілості. У проблемних сім'ях існує значна різниця між очікуваннями та домаганнями подружжя, що зумовлює появу конфліктів у господарсько-побутовій, батьківсько-виховній, соціальної активності, емоційно-терапевтичній сферах, сфері зовнішньої привабливості, тобто сферах взаємодії в сім'ї. Дана особливість може бути причиною формування проблемної сім'ї. При дослідженні зрілих сімей виявлено співпадіння рівнів ролевої адекватності між собою. Домагання одного подружжя відповідають очікуванням іншого. Збіг рівнів ролевої адекватності означає, що подружжя задоволене тими можливостями, якими вони володіють. Встановлено, що в зрілих сім'ях домагання подружжя більш відповідають очікуванням їх партнерів, порівняно з подружжям із проблемних сімей. Зазначено, що у проблемних сім'ях інтереси, потреби, наміри і бажання членів сім'ї приходять в суперечність, що призводить до сильних і тривалих негативних емоційних станів і негативно відображається на психологічній атмосфері в сім'ї. Наголошено, що протистояння інтересів і потреб членів сім'ї носить особливо різкий характер і захоплює важливі сфери життєдіяльності сім'ї, а члени сім'ї займають непримиренні позиції по відношенню один до одного, не погоджуючись ні на які компромісні рішення.

Ключові слова: сім'я, подружжя, особистісна зрілість, сімейні цінності, рольові установки, ставлення до дитини.

К.В. Кравченко. О влиянии личностной зрелости супругов на отношение к ребёнку. В статье представлены результаты исследования влияния личностной зрелости супругов на отношение к ребёнку. Выявлены уровни личностной зрелости у супругов. Определено, что у родителей

с различным уровнем личностной зрелости отличается психологическая атмосфера в семье и отношение к ребёнку. Констатировано отличия между степенью ролевой адекватности супругов и атмосферой у супругов с различным уровнем личностной зрелости. В проблемных семьях существует значимая разница между ожиданиями и притязаниями супругов, что приводит к появлению конфликтов в хозяйственно-бытовой, родительско-воспитательной, социальной активности, эмоционально-терапевтической сферах, сфере внешней привлекательности, то есть сферах взаимодействия в семье. Даная особенность может быть причиной формирования проблемной семьи. При исследовании зрелых семей выявлено совпадение уровней ролевой адекватности между собой. Притязания одного из супругов отвечают ожиданиям другого. Совпадение уровней ролевой адекватности означает, что супруги удовлетворены теми возможностями, которые у них есть. Установлено, что в зрелых семьях притязания супругов больше отвечают ожиданиям их партнёров в сравнении с супругами из проблемных семей. Отмечено, что в проблемных семьях интересы, потребности, намерения и желания членов семьи приходят в противоречие, что приводит к сильным и продолжительным негативным эмоциональным состояниям и негативно отражается на психологической атмосфере в семье. Подчеркнуто, что противостояние интересов и потребностей членов семьи носит особенно резкий характер и охватывает важные сферы жизнедеятельности семьи, а члены семьи занимают непримиримые позиции по отношению друг к другу, не соглашаются ни на какие компромиссные решения.

Ключевые слова: семья, супруги, личностная зрелость, семейные ценности, ролевы установки, отношение к ребёнку.

Постановка проблеми. Сім'я як особлива система організації взаємин людей передбачає їх надто тісні взаємини один із одним впродовж років. Однак дуже рідко двоє людей ідеально підходять один одному, подружній парі доводиться адаптуватися, вчитися цінувати, поважати думку іншого. Не останнє місце посідає психологічна зрілість людини, спроможність і готовність долати будь-які труднощі на своєму життєвому шляху, зокрема вирішувати сімейні проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, слід відзначити деяку недостатню розробленість проблеми, як особистісна зрілість подружжя відбивається на їх ставленні до дитини.

Мета дослідження – визначити вплив рівня психологічної зрілості подружжя на взаємостосунки в сім'ї та формування ставлення до дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення рівня особистісної зрілості у подружжя ми використовували опитувальник особистісної зрілості (О.С. Штепа). Особистісна зрілість характеризується процесом внутрішньоособистісної трансформації, джерелом якого є потреба особистості в самоак-

туалізації та відчутті ідентичності. Конструктивність процесу забезпечується самопослідовністю особистості, а продуктивність – її оптимальним рівнем довіри до себе. Результатом трансформації, змістом особистісної зрілості є відповідальна побудова людиною власної концепції життя згідно з загальними моральними принципами та особистою мрією.

Аналіз профілю здійснювався за двома факторами: наявність рис, що входять до пропріуму зрілої особистості та реалізованість рис, що входять до пропріуму зрілої особистості. Високий рівень особистісної зрілості – наявними є не менше 80 % рис; такими, що реалізуються, є не менше 50 % рис, серед них є всі або деякі з таких рис: відповідальність, децентрація, глибинність переживань, життєва філософія, толерантність.

Необхідний рівень особистісної зрілості – наявними є 40 % – 70 % рис пропріуму, серед них є такі, що реалізуються; у числі реалізованих є певні риси з числа таких, як: відповідальність, децентрація, глибинність переживань, життєва філософія, толерантність.

Критичний рівень особистісної зрілості – наявними є 30 % рис і менше, незалежно від них, чи є серед них реалізовані.

За результатами дослідження з'ясувалося, що в подружжя з різним рівнем особистісної зрілості відмінною є психологічна атмосфера в сім'ї та ставлення батьків до дитини. У зрілої особистості в 64 % випадків виявлена абсолютно благополучна психологічна атмосфера в сім'ї, в особистості з критичним рівнем зрілості в 75 % випадків виявлена неблагополучна психологічна атмосфера в сім'ї (див. табл. 1).

Таблиця 1

Показники психологічної атмосфери в сім'ї з різним рівнем особистісної зрілості подружжя

Рівень особистісної зрілості	Показники психологічної атмосфери в сім'ї						
	1	2	3	4	5	6	7
високий	64 %	36 %	–	–	–	–	–
необхідний	23 %	37 %	11 %	6%	–	20 %	3 %
критичний	–	–	–	25 %	–	75 %	–

Примітка: 1 – абсолютно благополучні взаємостосунки; 2 – благополучні взаємостосунки; 3 – переважно благополучні взаємостосунки; 4 – перехідні взаємостосунки; 5 – переважно неблагополучні взаємостосунки; 6 – неблагополучні взаємостосунки; 7 – абсолютно неблагополучні взаємостосунки.

У зрілої особистості в 91 % випадків виявлено високий ступінь узгодженості сімейних цінностей, а в особистості з критичним рівнем зрілості в 75 % виявлено низький ступінь узгодженості сімейних цінностей (див. табл. 2).

Таблиця 2

Показники узгодженості сімейних цінностей у подружжя з різним рівнем особистісної зрілості

Рівень особистісної зрілості	Ступінь узгодженості сімейних цінностей	
	високий	91 %
необхідний	66 %	34 %
критичний	25 %	75 %

За результатами методик особистісної зрілості та визначення узгодженості сімейних цінностей і ролевих установок у подружній парі виявлено, що значущими є відмінності між ступенем ролевої адекватності подружжя та атмосферою у подружжя з різним рівнем особистісної зрілості. У зрілої особистості в 73 % випадків виявлено високий ступінь ролевої адекватності, в особистості з критичним рівнем зрілості в 100 % виявлено низький ступінь ролевої адекватності (див. табл. 3).

Таблиця 3

Показники ролевої адекватності у подружжя з різним рівнем особистісної зрілості

Рівень особистісної зрілості	Ступінь ролевої адекватності	
	високий	низький
високий	73 %	27 %
необхідний	43 %	57 %
критичний	–	100 %

Математична обробка результатів проводилася за допомогою методу статистичної обробки кількісних даних (непараметричний метод обробки кількісних даних Н – Крускала-Уолліса). Значущі відмінності в зрілих та проблемних сім'ях за критерієм Крускала-Уолліса ($p < 0,05$). Отримані дані свідчать про те, що показники ролевої адекватності чоловіків і ролевої адекватності дружин мають значну відмінність в проблемних сім'ях. У чоловіків в проблемних сім'ях показники ролевої адекватності вищі, ніж у дружин. У проблемних сім'ях існує значна різниця між очікуваннями та домаганнями подружжя, що зумовлює появу конфліктів у п'яти сферах взаємодії в сім'ї (господарсько-побутовій, батьківсько-виховній, соціальній активності, емоційно-терапевтичній, сфері зовнішньої привабливості). Така особливість може бути причиною формування проблемної сім'ї. Дружини в проблемних сім'ях володіють більш високою ролевою адекватністю. Отже, проблемні сім'ї характеризуються більш завищеними вимогами з боку чоловіків.

При аналізі результатів, отриманих при дослідженні зрілих сімей, ми виявили, що рівні ролевої адекватності співпадають між собою. Домагання одного подружжя відповідають очікуванням іншого. Збіг рівнів ролевої адекватності означає, що подружжя задоволене тими можливостями, якими вони володіють. Отже, ми виявили, що в зрілих сім'ях домагання подружжя більш відповідають очікуванням їх партнерів, порівняно з подружжям з проблемних сімей.

При аналізі результатів ми виявили наступні особливості в зрілих сім'ях. Виявлено статистично достовірний позитивний взаємозв'язок між віком подружжя і наявністю розбіжностей в господарсько-побутовій сфері, $p < 0,05$. Чим старше подружжя, тим більш вимогливо вони відносяться один до одного, тим вище очікування подружжя.

У групі зрілих сімей опинилися досліджувані, які оцінили психологічну атмосферу в сім'ї як позитивну ($r = 0,612$; $p < 0,01$). Дана оцінка узгоджується в подружжя. Це свідчить, що критерій розділення сімей на зрілих і проблемних вибрано вірно. У групі зрілих сімей сприятлива психологічна атмосфера, яка була визначена дружинами, корелювала з високою ролевою адекватністю чоловіків ($r = 0,570$; $p < 0,01$). Одним із чинників, що впливають на сприятливу психологічну атмосферу в сім'ї, є відповідність очікувань чоловіків домаганням дружин. Також було виявлено статистично достовірний негативний взаємозв'язок між сприятливою психологічною атмосферою в сім'ї, яку визначили чоловіки і показником високої ролевої адекватності дружин в зрілих сім'ях ($r = -0,523$; $p < 0,05$). Отже, чим більше очікування дружини відповідають домаганням чоловіка, тим вище оцінка чоловіком психологічної атмосфери в сім'ї.

Конфлікт у сфері зовнішньої привабливості, який відображає значущість зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди, корелює з оцінкою психологічної атмосфери як «більше благополучна», які визначили дружини в зрілих сім'ях ($r = 0,548$; $p < 0,05$). Ролеві очікування в даній сфері відображають бажання подружжя мати зовні привабливого партнера. Ролеві домагання ілюструють установку на власну привабливість, прагнення модно і красиво одягатися. Загальна оцінка розглядається як показник орієнтації подружжя на сучасні зразки зовнішнього вигляду.

Конфлікт у сфері соціальної активності, яка відображає установку подружжя на значущість професійної і суспільної активності для стабільності сімейних відносин, корелює з конфлік-

том у сфері зовнішньої привабливості, яку визначили дружини і з конфліктом у батьківсько-виховній сфері, яку визначили чоловіки. Конфлікт у даній сфері має взаємозв'язок з несприятливою психологічною атмосферою, яку визначили дружини в зрілих сім'ях ($r = 0,577$; $p < 0,05$). У даній групі конфлікт в господарсько-побутовій сфері корелює з конфліктами в батьківсько-виховній сфері в обох подружжя ($r = 0,689$; $p < 0,05$).

Статистично достовірний позитивний взаємозв'язок виявлено між несприятливою психологічною атмосферою, яку визначили дружини в зрілих сім'ях, і конфліктами у сфері соціальної активності ($r = 0,577$), а також в батьківсько-виховній сфері ($r = 0,459$; $p < 0,05$), яка дозволяє оцінити відношення подружжя до батьківських обов'язків. Ролеві очікування показують установку подружжя на активну батьківську позицію шлюбного партнера. Ролеві домагання відображають орієнтацію чоловіка і дружини на власні обов'язки щодо виховання дітей. Загальна оцінка розглядається як показник значущості для подружжя батьківських функцій. Чим вищі очікування, тим більше значення надає чоловік або дружина ролі батька (матері), тим більше вони вважають батьківство основною цінністю, що концентрує навкруги себе життя сім'ї. Отже, в зрілих сім'ях на психологічну атмосферу в сім'ї більшою мірою впливають розбіжності подружжя в поглядах на виховання і на підтримку соціальних контактів в сім'ї.

Також виявлено статистично достовірний негативний взаємозв'язок між конфліктами в батьківсько-виховній функції, що визначили чоловіки, і гармонійністю ціннісних орієнтацій подружжя в зрілих сім'ях ($r = 0,580$; $p < 0,01$). Отже, чим менший показник гармонійності цінностей подружжя, тим більша розбіжність поглядів чоловіка і дружини на реалізацію батьківсько-виховної функції. Констатовано статистично достовірний позитивний взаємозв'язок конфліктності в оцінці батьківсько-виховної функції чоловіком і негармонійності оцінок зовнішньої привабливості подружжям у зрілих сім'ях ($r = 0,447$; $p < 0,05$) та статистично достовірний позитивний взаємозв'язок конфліктності в оцінці батьківсько-виховної функції чоловіком і негармонійності у сфері соціальної активності подружжя в зрілих сім'ях ($r = 0,689$; $p < 0,01$).

При аналізі результатів ми виявили особливості в проблемних сім'ях (див. табл. 4). У таких сім'ях спостерігається суперечність в оцінках подружжя, що виражається у визначенні дружинами психологічної атмосфери як сприятливої, яка корелює з конфліктами у сфері соціальної активності в показниках, які

визначили чоловіки, а також з відсутністю конфліктів у всіх сферах сімейних цінностей ($r = 1,00$; $p < 0,01$).

Таблиця 4

Коефіцієнт кореляції психологічних характеристик у проблемних сім'ях

	конф. нема. д.	благопол. ч.	конф. емоц. терап. ч.	конф. зовн. прив. ч	конф. соц. активн. ч.	конф. особ. ідент. ч	гармонійна	негарм. ін. секс.	негар. особ. ідент.
середне. д.	-0,577	0,333	-0,577	0,577	-0,577	0,333	0,333	-0,577	-0,577
благопол. д.	1,000(**)	-0,577	0	0	1,000(**)	-0,577	-0,577	1,000(**)	0
неблагопол. д.	-1,000(**)	0,577	0	0	-1,000(**)	0,577	0,577	-1,000(**)	0
конф. емоц. терап. д.	-0,577	-0,333	0,577	-0,577	-0,577	1,000(**)	-0,333	-0,577	0,577
конф. зовн. прив. д.	-0,577	1,000(**)	-0,577	0,577	-0,577	-0,333	1,000(**)	-0,577	-0,577
конф. нема д.	1	-0,577	0	0	1,000(**)	-0,577	-0,577	1,000(**)	0
благопол. ч.		1	-0,577	0,577	-0,577	-0,333	1,000(**)	-0,577	-0,577
перехід. ч.			-0,577	0,577	0,577	-0,333	-0,333	0,577	-0,577
неблагопол. ч.			1,000(**)	-1,000(**)	0	0,577	-0,577	0	1,000(**)

конф. емоц. трапевт. ч.			1	-1,000(**)	0	0,577	-0,577	0	1,000(**)
конф. зовн. приваб. ч.				1	0	-0,577	0,577	0	-1,000(**)
конф. соц. активн. ч.					1	-0,577	-0,577	1,000(**)	0

Суперечність спостерігається в показниках дружин, які визначили відсутність конфліктів у всіх сферах сімейних цінностей. Даний показник корелює з проблемами подружжя в інтимно-сексуальній сфері, яка відображає значущість сексуальних відносин в шлюбі. Високі показники означають, що подружжя вважають сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя, відношення до протилежного чоловіка суттєво залежить від оцінки його як сексуального партнера. Низькі показники інтерпретуються як недооцінка сексуальних відносин у шлюбі.

Конфлікти в емоційно-терапевтичній сфері, яка відображає установку подружжя на значущість емоційно-психотерапевтичної функції в сім'ї, корелює з конфліктами в сфері особистісної ідентифікації. Ролеві очікування в емоційно-психотерапевтичній сфері відображає орієнтацію чоловіка і дружини на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера сім'ї в питаннях: корекція психологічного клімату, надання моральної та емоційної підтримки, створення «психотерапевтичної атмосфери». Ролеві домагання в даній сфері показують прагнення чоловіка і дружини бути сімейним психотерапевтом. Загальна оцінка розглядається як показник значущості для подружжя взаємної моральної і емоційної підтримки членів сім'ї, орієнтація на шлюб як середовище, яке сприяє психологічній розрядці і стабілізації.

Ролеві очікування у сфері особистісної ідентифікації відображають установку подружжя на особистісну ідентифікацію зі шлюбним партнером: очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, способів проведення часу. Низький показник значущості припускає установку на особистісну автономію. Було виявлено статистично достовірний взаємозв'язок між несприятливою психологічною атмосферою, яку визначили чоловіки в проблемних сім'ях, та конфліктами в емоційно-терапевтичній сфері, а також у сферах зовнішньої привабливості і особистісної ідентифікації ($r = 1,00$; $p < 0,01$). Чоловіки, які ви-

значили психологічну атмосферу в сім'ї як сприятливу, також визначили відсутність конфліктів у сферах сімейних цінностей.

Отже, в проблемних сім'ях інтереси, потреби, наміри і бажання членів сім'ї приходять в суперечність, що призводить до сильних і тривалих негативних емоційних станів і негативно відображається на психологічній атмосфері в сім'ї. Протистояння інтересів і потреб членів сім'ї носить особливо різкий характер і захоплює важливі сфери життєдіяльності сім'ї. Члени сім'ї займають непримиренні позиції по відношенню один до одного, не погоджуючись ні на які компромісні рішення.

За результатами проведеного дослідження виявлено, що в проблемних сім'ях конфлікти відбуваються в результаті неузгоджень наступних сфер сімейних цінностей: особистісної ідентифікації, емоційно-терапевтичної, інтимно-сексуальної, соціальної активності.

Сфера особистісної ідентифікації відображає очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, способів проведення часу.

Емоційно-терапевтична сфера сімейних цінностей відображає задоволення її членами потреб в симпатії, пошані, визнанні, емоційній підтримці, психологічному захисті. Дана сфера забезпечує емоційну стабілізацію членів суспільства, активно сприяє збереженню їх психічного здоров'я. У проблемних сім'ях часто відсутні ласки, турботи, розуміння. Як чоловіки, так і жінки намагаються отримувати психологічну підтримку від партнера, при цьому вимоги до себе у виконанні даної функції значно занижені.

Інтимно-сексуальна сфера сімейних цінностей відображає задоволення сексуально-еротичних потреб членів сім'ї. З погляду суспільства важливо, що сім'я при цьому здійснює регулювання сексуально-еротичної поведінки її членів, забезпечуючи біологічне відтворення суспільства. Важливо розуміти, що сексуальна потреба може бути по-справжньому задоволена тільки на фоні позитивних відчуттів і емоцій, які можливі за умови задоволення емоційно-психологічних потреб (в любові, підтримці, збереженні відчуття власної гідності, психологічній підтримці, захисті, взаємодопомозі і взаєморозумінні).

Сфера соціальної активності відображає установку подружжя на значущість зовнішньої соціальної активності (професійної, суспільної) для стабільності сімейних взаємин. Дана сфера сімейних цінностей виміряє ступінь орієнтації подружжя на те, що шлюбний партнер повинен мати серйозні професійні інтереси, грати активну суспільну роль.

Висновки. На основі отриманих результатів з'ясовано, що особистісно зріле подружжя функціонально автономне, свідомо мотивоване. Подружжя здібне до теплих, довірчих взаємин, дружньої інтимності, поваги відмінностей у цінностях і установках, терпиме до недоліків, подолання негативних емоційних станів. У них здорове відчуття реальності, вони бачать речі такими, якими вони є, а не такими, якими хотіли б їх бачити. Демонструють здібність до самопізнання, постійного придбання життєвого досвіду, використовують знання про реальні людські взаємини у своєму ставленні до дитини, на відміну від особистісно незрілого подружжя.

K.V. Kravchenko. The effect of married couple's personal maturity on the attitude to a child. The article presents results of study of the effect of married couple's personal maturity on the attitude to a child. The levels of personal maturity in a married couple are distinguished. It is found that parents with different levels of personal maturity have both excellent atmosphere in the family and attitude to their children. The differences between the couple's role-adequacy degree and couple's atmosphere with different levels of personal maturity are established. In troubled families, there is a significant difference between the expectations and claims of a couple that causes the appearance of conflicts of household, parenting and educational, social activity, emotional and therapeutic areas, the area of visual appeal, e.i. areas of interaction in the family. This feature may be the cause of problem families formation. While studying mature families it was found the correlation of role-adequacy levels between each other. The claims of one couple meet the expectations of others. Matching the levels of role-adequacy means that a couple is satisfied with the opportunities it has. It is established that couple's claims in a mature families respond to the expectations of their partners compared with spouses from problem families. It is noted that in troubled families, interests, needs, intentions and desires of family members come into conflict, leading to severe and prolonged negative emotional states and negative impact on the psychological atmosphere in the family. It is mentioned that the confrontation of interests and needs of family members is particularly sharp in nature and covers important areas of family life. Family members take irreconcilable positions relative to each other without agreeing to any compromise. It is concluded that married couple with personal maturity displays the ability to self-cognition, constant acquisition of experience, use knowledge about real human relationships in their attitude to the child as opposed to the personally immature married couple.

Key words: family, married couple, personal maturity, family values, role settings, attitude to a child.

Received February 11, 2015

Revised February 22, 2015

Accepted March 20, 2015